

Vanuit tussenvorm naar natuurtuin en wilde-plantentuin

Ger Londo

In het recent verschenen boek "Tuin vol wilde planten" worden twee typen heemtuin besproken, namelijk de natuurtuin en de wilde-plantentuin.

In het eerste type vindt een (overwegend) natuurlijke ontwikkeling plaats en de kruidachtige vegetaties worden door maaien beheerd. Ook als we hier en daar wat bijplanten of wegwieden, kunnen we nog van een natuurtuin spreken zolang een natuurlijke vegetatieontwikkeling overheerst.

Dergelijke begroeiingen (op onbeschaadde en niet te voedselarme gronden) kunnen we direct herkennen aan het belangrijke aandeel dat grassoorten er in de regel hebben.

In het tweede type, de wilde-plantentuin, ordent de mens de plantengroei door aanplanten, uitzaaïen en selectief wieden. Vooral grassoorten en andere 'lastige onkruiden' worden weggewied. Door aangeplante of uitgezaaide soorten zich spontaan te laten uitbreiden en kleinschalig te wieden, kan de wilde-plantentuin er natuurlijker gaan uitzien. Evenwel rekenen we dergelijke begroeiingen nog steeds tot de wilde-plantentuinen; zowel de soortensamen-

stelling als de dominerende soorten wijken immers sterk af van de natuurlijke situatie. Deze begroeiingen zijn gemakkelijk herkenbaar doordat grassoorten geheel of grotendeels ontbreken.

Er zijn ook tussenvormen van natuurtuin en wilde-plantentuin mogelijk. Het gaat hier om *echte* tussenvormen en ik versta daaronder de intermediaire situatie tussen beide, namelijk een begroeiing die veel overeenkomst heeft met de natuurlijke begroeiing (inclusief grassen), maar die behalve door maaien ook door aanplanten en selectief wieden begeleid wordt.

Een van mijn vroegste heemtuin-ervaringen betrof zo'n tussenvorm, namelijk de tuin van de toenmalige Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem. Die tuin was aangelegd op voedselrijke grond. Er was (vóór mijn tijd) wat reliëf aangebracht en de begroeiing bestond uit grasland, ruigte en wat struikgewas. De soortenrijkdom was niet groot, maar dat trachtten we te verbeteren door er enkele 'leuke' soor-

ten aan te planten zoals steenanjer, grasklokje en geel walstro, en door het met de hand wegwieden van forse soorten die naar dominantie neigden zoals kweek, kroppaar, ridderzuring, grote brandnetel en de daar verwilderde Japanse duizendknoop. Het betrof een tuin waarin veel tijd (menige middagpauze) geïnvesteerd werd. Maar het uiteindelijke resultaat viel tegen. Het bleef een nogal ruige begroeiing en de 'leuke' soorten was slechts een korte tijd beschoren.

Een andere ervaring met een tussenvorm betrof het duingrasland in "Thijssse's Hof". Daarover schreef ik in 1975 in "Vijftig jaar in Thijssse's Hof" het volgende: *"Omdat er in de bodem van het grasland van de Hof nogal eens gerommeld is, floreert heermoes er nog steeds goed, zelfs na vijftig jaar. In het grasland worden immers nogal eens soorten aangeplant, waardoor de bodem verstoord wordt. Duidelijk hebben we de effecten van het aanplanten kunnen zien na 1960. Omstreeks dat jaar werden er in een deel van het grasland na diep omspitten allerlei soorten aangeplant met het doel daar de plantengemeenschap van wondklaver en nachtsilene te verkrijgen. Als reactie op deze ingreep in het milieu namen diverse soorten van natuurlijke storingsmilieus toe: heermoes, kroppaar, rietzwenkgras, gewone witbol en ruw beemdgras. Deze soorten floreerden beter dan de aangeplante soorten, o.a. wondklaver, nachtsilene, kruisbladgentiaan en kleine pimpernel. Verder is ook de daar vroeger voorkomende voorjaarszegge geheel verdwenen. Het is duidelijk dat we door dergelijke ingrepen verder van het doel afraken."*

In diverse andere heemtuinen heb ik verwante ontwikkelingen gezien. Men wilde in allereerste instantie een natuurlijke ontwikkeling laten plaatsvin-

Kruisbladgentiaan in Meijendel

foto: Willy Leufgen

den. Maar door tegenvallend resultaat (een gevolg van een minder geschikt milieu en/of te hooggespannen verwachtingen en/of het niet op de hoogte zijn van natuurlijke vegetatieprocessen) trachtte men dan door middel van aanplanten en wegwieden de begroeiing in de gewenste richting te sturen. Op onbeschaduwde en niet te voedselarme gronden leverde dat echter geen bevredigende resultaten op.

Dat is ook wel te begrijpen als we ons realiseren wat we aan het doen zijn met spitten, aanplanten en wegwieden. Zoals al uit bovenstaand citaat blijkt, verstoren we daarmee het milieu waardoor juist zogenaamde storingssoorten bevoordeeld worden zoals kweek, heermoes en ecologisch verwante soorten (zie tabel). Dit zijn ook de soorten die in het begin van een graslandontwikkeling vaak domineren. Bij een maai-beheer en het intact laten van de bodem nemen ze op den duur vanzelf af, ruimen het veld en maken plaats voor soorten die juist afkerig zijn van verstoring en zich pas vestigen als er al een eerste vegetatieontwikkeling heeft plaatsgevonden. Dat zijn de soorten

Trilgras of bevertjes *Briza media*

Tabel

jaar	1977	1978
gewoon struisgras	c	a
rood zwenkgras	c	a
witte klaver	c	c
ruw beemdgras	a	c
straatgras	f	a
zachte ooievaarsbek	o	f
varkensgras	o	f
grote brandnetel		r
ridderzuring		r
schijfkamille		r

Deel van een soortenlijst van een stukje (frequent gemaaid) grasland in mijn tuin waar veranderingen zijn opgetreden ten gevolge van vergraving t.b.v. het leggen van een telefoonleiding. Z.g. storingssoorten zijn daardoor toegenomen of hebben zich gevestigd. Door permanent in een grasland te blijven wieden, spitten en aanplanten, worden juist dergelijke soorten bevoordeeld en wordt een goede natuurlijke ontwikkeling geblokkeerd. Schattingen volgens de methode Tansley: c=co-dominant, a=abundant, f=frequent, o=occasional (schaars), r=rare (zeldzaam); zie over deze methode verder Oase 3(3) pag. 8-10.

(o.a. hooilandsoorten) waarom het uiteindelijk gaat.

Met het permanent begeleiden van een vegetatie door middel van wieden, spitten en aanplanten, houden we een storingsmilieu intact dat een goede natuurlijke ontwikkeling blokkeert, ook op gronden die in dat opzicht goede potenties hebben zoals het duinzand in "Thijsses Hof". Toen daar in het vermelde stuk grasland niet meer ingegrepen werd (behalve maaien), ontstond er vanzelf weer veel waardevoller grasland met onder meer bevertjes en steenanjer! Ook werd het milieu toen 'vanzelf' geschikt voor kleine pimperl die eerder tevergeefs was aangeplant!

Uit het bovenstaande blijkt dat tussenvormen van natuurtuin en wilde-plantentuin op onbeschaduwde en niet te voedselarme gronden niet zinvol zijn. En omdat mensen die voor het eerst met een heemtuin beginnen meestal van een voedselrijke tuingrond uitgaan, zijn tussenvormen af te raden.

Door zelf jarenlang met wilde planten op allerlei manieren te 'tuinieren', door veel heemtuinen te observeren en door mijn ervaringen opgedaan bij het natuurbeheer ben ik tot het onderscheid van natuurtuin en wilde-plantentuin gekomen. Dit onderscheid berust dus niet op een theoretisch à priori zoals Westhoff in zijn recensie over "Tuin vol wilde planten" beweert!

Waar tussenvormen wel goed mogelijk zijn, is in de ondergroei van bos- en struikgewas. Daar worden we niet gehinderd door vele lastige lichtminderende onkruiden met lange wortelstokken

Grasklokje *Campanula rotundifolia*

(o.a. heermoes, grassen; alleen zevenblad vormt een uitzondering). Met een geringe bijsturing door middel van uitzaaien, aanplanten en selectief wieden kunnen we de natuurlijke situatie wat soortenrijker maken. Terecht wordt aan deze tussenvormen in "Tuin vol wilde planten" ruim aandacht besteed.

Eveneens kunnen tussenvormen goed lukken in natte, zure en voedselarme veenmilieus of in voedselarme en kalkrijke moerassen. Ook daar ontbreken voornoemde lastige onkruiden en men kan met geringe bijsturing fraaie tussenvormen bereiken. Diverse veensituaties in de Amstelveense heemparken zijn daarvan een mooi voorbeeld.

Demonstratiestrook in Thijsse's Hof met o.a. wilde cichorei foto: M. van Lier

Het was overigens de bedoeling om in bovengenoemd boek aan de verschillende tussenvormen nog wat meer aandacht te schenken. De uiteindelijke omvang werd echter minder dan aan vankelijk was afgesproken. Daardoor kwamen er helaas paragrafen te vervallen, onder andere over vegetatieontwikkeling en de invloed daarop van wieden en spitten.

Bij het creëren van tussenvormen is het goed dat men zich realiseert waarmee men bezig is. Door het aanplanten en selectief wieden wordt de samenstelling van de vegetatie verstoord en min-

der natuurlijk. Die verstoring is gering als men bij de soortenkeuze aansluit bij het milieu en wanneer de aangeplante soorten geschikt zijn voor verwildering. Wieden is dan vaak nauwelijks nodig en zulke begroeiingen kunnen we nog tot de natuurtuinen rekenen. Maar des te sterker men met de aan te planten soorten afwijkt van de natuurlijke samenstelling van de vegetatie, des te meer zal men moeten wieden om de soorten daar te laten groeien. Wordt met wieden gestopt, dan zullen de aangeplante soorten het veelal spoedig laten afweten.

Verder presenteert men met dergelijke tussenvormen met heterogene soorten-samenstelling een onnatuurlijke situatie die geen of weinig overeenkomst heeft met wat we in de natuur zien. Als je de soortensamenstelling door aanplanten en wieden sterk wilt beïnvloeden, komt de wilde-plantentuin veel meer in aanmerking dan tussenvormen en is ook minder arbeidsintensief in onderhoud, zeker in onbeschaduwde situaties.

In plaats van tussenvormen is het gecompartmenteerd toepassen van beide typen, natuurtuin en wilde-plantentuin, veel waardevoller. Ze kunnen elkaar dan aanvullen. Zo worden in de demonstratiestrook van "Thijsse's Hof" soorten gekweekt waarvoor geen geschikt natuurlijk milieu aanwezig is. Ook in de Amstelveense heemparken komen natuurtuin en wilde-plantentuin gecompartmenteerd voor. Er zijn

plaatselijk mooie schraallandjes aanwezig. Naast deze stukjes natuurtuin en bovenvermelde tussenvormen behoort het grootste deel van de begroeiingen aldaar duidelijk tot de wilde-plantentuin.

Overigens is het heel zinvol om in heemtuinen met beheersmaatregelen en plantesoorten te experimenteren. Dat is spannend en leerzaam zoals ik zelf ook ervaren heb. Je leert daardoor niet alleen veel over het beheer van heemtuinen maar je leert ook allerlei plantesoorten beter kennen in hun gedrag en ecologie. Ook verdere experimenten met tussenvormen zijn best zinvol, vooral door mensen met wat ervaring op heemtuingebied.

We zijn benieuwd naar hun ervaringen en we zouden daarover graag in 'Oase' willen lezen. □

Literatuur

Londo, G., 1975. Een instructieve heemtuin op natuurlijke basis. In: Vijftig jaar in Thijsse's Hof, p. 28-67. Thieme, Zutphen.
Londo, G. & J. den Hengst, 1993. Tuin vol wilde planten. Terra, Warnsveld.

Dr. Ger Londo werkt als ecoloog-vegetatiekundige aan het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek in Wageningen. Hij is o.m. auteur van "Natuurtuinen en -parken" en het recent verschenen boek "Tuin Vol Wilde Planten".

- Advertentie -

<p>WILT U MEER NATUUR?</p>	<p>GEEN WILDGROEI WEL EEN NATUURLIJKE ORDE EN KOSTENBESPAREND</p>	<p>HELP DE NATUUR EEN HANDJE!</p>
<p>ECOPLAN MAAKT DE PLANNEN</p>		<p>ECOBEHEER DOET VOOR U HET ECOLOGISCH ONDERHOUD</p>
<p><i>uw probleem is onze specialiteit</i> tuinadviezen beheerplannen begeleiding begrotingen werkplannen</p>	<p>aantrekkelijke natuur volgens uw eigen wensen kostenbesparend door een natuurlijk en extensief beheer</p>	<p>ecologische onderhoudsbeurten aanleg en natuurbouw tuinen en parken grasland en bermen bos en beplanting ruigte en overhoeken</p>
<p>ECOPLAN adviesbureau voor natuurontwikkeling ECOBEHEER aannemers van ecologische werkzaamheden Mozartstraat 12 9722 EC Groningen 050 - 271534</p>	<p><i>U belt, wij komen</i></p>	